

Inleiding Jelle Klaas bij het NJCM Seminar 'De Klimaatzaak en strategisch procederen voor mensenrechten'

Gehouden op 22 oktober 2015 in Den Haag

Strategisch Procederen voor Mensenrechten en de Klimaatzaak

Mijn naam is Jelle Klaas.¹ Ik ben sinds 2004 advocaat bij Fischer in Haarlem.² In deze functie heb ik enkele high profile anti-discriminatiezaken gedaan en heb ik, samen met een collega, de 'bed, bad, brood' zaak gewonnen bij het Europees Comité voor Sociale Rechten. Daarnaast ben ik de projectcoördinator van het Public Interest Litigation Project van het Nederlands Juristen Comité voor de Mensenrechten.³

Met het Public Interest Litigation Project, het PILP, zijn we vorig jaar begonnen met het kijken of strategisch procederen voor mensenrechten in Nederland mogelijk is. We kijken met NGO's, burgers, grass-roots organisaties en advocaten naar waar het 'pijn' doet in Nederland. Indien nodig laten we onderzoek doen door law clinics van universiteiten. Vervolgens proberen we, als aanvulling op andere middelen, een procedure op te zetten.

Ik geef enkele voorbeelden van zaken waar we met het PILP mee bezig zijn.

Zo zijn we bijvoorbeeld bezig met het bekijken van een procedure rond **etnisch profileren** met Amnesty, als aanvulling op hun campagne hierover.⁴

We hebben meegedaan aan de zaak rond de **Bewaarplicht telecommunicatie gegevens**, over onze privacy, waarbij de rechter de hele wet buiten werking stelde op grond van internationaal recht.⁵

Ook hebben we bijvoorbeeld een zaak lopen over het **uitsterfbeleid van woonwagengkampen**.⁶ Roma, Sinti en Reizigers voeren al lange tijd procedures ter behoud van woonwagendplaatsen, maar op de een of andere rare manier zijn mensenrechten daar nooit bij ingeroepen. Samen met de Roma, Sinti en Reizigersgemeenschap, met twee

---

¹ <http://pilpnjcm.nl/over-pilp/projectcoordinator/>

² www.fischeradvocaten.nl

³ www.pilpnjcm.nl

⁴ <http://pilpnjcm.nl/dossiers/etnisch-profileren/>

⁵ <http://pilpnjcm.nl/dossiers/privacy-en-dataprotectie/>

⁶ <http://pilpnjcm.nl/dossiers/uitsterfbeleid-woonwagengkampen/>

professoren internationaal recht en een groot advocatenkantoor (die de zaak pro bono aan heeft genomen), zijn we een procedure begonnen om hierin verandering te brengen.

Met twee vredesorganisaties zijn we onderzoek en een procedure begonnen om de mensenrechtentoets die wel (of niet) door Nederland wordt toegepast bij **wapenleveranties** aan landen als Saudi Arabië, tegen het licht te houden.⁷

Maar wat is nou strategisch procederen voor mensenrechten?⁸

Strategisch procederen voor mensen- en burgerrechten is het op een strategische manier inzetten van een procedure, om sociale, politieke of juridische veranderingen proberen teweeg te brengen.

Het gaat niet per se om het winnen van de zaak voor je cliënt, het gaat om de impact van de procedure. Strategic litigation wordt daarom ook wel impact litigation genoemd.

Het traject begint ook meestal niet met een cliënt die een kantoor binnenkomt met een probleem, het begint ver daarvoor: door na het signaleren en bestuderen van het probleem na te denken of een procedure kan helpen, en zo ja, wat voor soort procedure, op welk moment, met welke cliënt of cliënten en met welke eis. Alles om het mensenrechtenprobleem op de best mogelijke manier aan de kaak te kunnen stellen.

Strategisch procederen is een aanvulling op andere manieren om verandering teweeg te brengen; een aanvulling op methoden van lobby, onderzoek en advocacy tot het organiseren van protesten.

Het moet gaan om een breder belang, en in de campagne voor dat bredere belang moet het procederen een positieve bijdrage kunnen opleveren. Soms betekent dat, dat ook als je de zaak formeel verliest, het een goede bijdrage was. Omdat je aandacht gegenereerd hebt voor het probleem of een onrechtvaardigheid hebt blootgelegd.

Strategisch procederen voor mensen- en burgerrechten is iets dat we vooral kennen uit het buitenland, vooral uit de Angelsaksische landen. Denk dan aan de vele procedures in de VS over het stemrecht van zwarte mensen, over vrouwenrechten of rond Guantánamo Bay. Maar je kunt ook denken aan de Saro Wiwa zaak tegen Shell en Nigeria.

In Nederland waren er echter weinig voorbeelden. Een ervan was de SGP-zaak, die mede door het NJCM gevoerd werd.

---

⁷ <http://pilpnjcm.nl/dossiers/wapenhandel-export-en-mensenrechten/>

⁸ Voor de definities en achtergronden heb ik gekeken naar mijn ervaringen als advocaat, naar de ervaringen die we op hebben gedaan met het PILP en naar een groot aantal artikelen over strategisch procederen, van onder andere OSF, Interights, A4id, MDAC en andere strategisch procederen NGO's.

Maar als ik nu, in het buitenland of in Nederland, echter praat over strategisch procederen voor mensenrechten, dan is de Klimaatzaak⁹ het beste en meest tot de verbeelding sprekende voorbeeld.

De zaak voldoet aan alle criteria voor goed strategisch procederen.

Het gaat om een breed belang. Klimaatverandering gaat ons allen aan, in Nederland en wereldwijd.

Door bijna 900 burgers mee te laten procederen was voor, tijdens en na de zitting ook uitermate zichtbaar dat het om een breder gedragen belang gaat. Urgenda heeft burgers op een geweldige manier betrokken bij de procedure. Het was prachtig om te zien dat de rechtbank meerdere rechtszalen moest inzetten voor de behandeling van de zaak.

Het gaat om een aanvulling op lobby, op campagnes en demonstraties. Urgenda en anderen zetten zich op allerlei manieren in om iets te doen tegen klimaatverandering, de rechtszaak was en is een aanvulling daarop. Het momentum was juist: de regering had de inzet enorm naar beneden bijgesteld en leek de doelstellingen niet meer te gaan en willen halen, dit was het moment voor een procedure.

Het gaat om mensenrechten. Zoals al genoemd: artikel 191 van het EU Verdrag, artikel 21 van de Grondwet en de artikelen 2 en 8 van het EVRM.¹⁰

En, allerbelangrijkste, de zaak had een enorme impact. Daarom zitten jullie hier natuurlijk ook allemaal. De zaak was nationaal en wereldwijd nieuws, dagenlang en nog steeds. In andere landen gaan ze nu ook een dergelijke zaak proberen aan te passen.

Vanuit het PILP ben ik dus, en dat is vast te merken, erg enthousiast over de Klimaatzaak.

Het liet ook zien dat rechters ontvankelijker lijken te worden voor principiëlere zaken, en verder lijken te willen gaan. Denk in dat kader ook aan de uitspraken in de Bewaarplicht Telecommunicatiegegevens die ik al noemde, maar ook aan de uitspraak van de rechters in

---

⁹ <http://www.urgenda.nl/themas/klimaat-en-energie/klimaatzaak/>

¹⁰ Een van de Klimaatverplichtingen uit het EU Verdrag (VWEU 191) koppelt het milieu en klimaatbeleid rechtstreeks aan de bescherming van de gezondheid van de mens. De Europese Commissie zei over de Klimaatuitdaging: 'Indien geen maatregelen worden genomen dreigen er ernstige veiligheidsproblemen te ontstaan op lokaal en wereldniveau.' Ook de Grondwet, artikel 21 is door de rechtbank genoemd:

De zorg van de overheid is gericht op de bewoonbaarheid van het land en de bescherming en verbetering van het leefmilieu.

Urgenda heeft een groot deel van haar betoog gestoeld op de artikelen 2 en 8 van het EVRM en de rechtbank baseert de zorgplicht van de Staat op de jurisprudentie van het EHRM (Indien, zoals hier het geval is, een grote kans bestaat op verwezenlijking van gevaarlijke klimaatverandering met ernstige en levensbedreigende gevolgen voor mens en milieu, rust op de Staat de verplichting om zijn burgers daartegen te beschermen door het treffen van passende en effectieve maatregelen. Voor deze benadering kan mede steun worden gevonden in de hiervoor bedoelde jurisprudentie van het EHRM.)

de aftapzaak (Prakken D'Oliveira tegen de AIVD)¹¹ en de uitspraak van de Centrale Raad van Beroep van 17 december 2014¹², waardoor aan alle mensen in nood bed, bad, brood werd toegekend. En al deze uitspraken zijn (grotendeels) op mensenrechten gestoeld.

Een vraag die gesteld kan worden is: is het wel aan de rechter om zich hierover uit te laten?

Had Urgenda de zaak niet aan de politiek over moeten laten? Een advocaat schreef in het NRC zelfs een ingezonden brief met als titel "Urgenda is een gevaar voor de rechtsstaat"¹³. Hij stelde dat de rechtbank in de klimaatzaak een politieke keuze maakte en dat als alles politiek wordt, er geen recht meer zou zijn.

Dit is een argument dat vaker tegen strategische procedures wordt opgeworpen.

Ik wil er daarom twee dingen over zeggen.

Als eerste is het mijns inziens onmogelijk om een verschil te maken tussen 'recht' en 'politiek': alles is politiek. In de Klimaatzaak gaat het om afspraken die Nederland gemaakt heeft in een internationaal kader, over de verbindendheid van deze afspraken. Maar het gaat ook over de zorgplicht van de overheid en de vraag of burgers het recht hebben beschermd te worden. Dat zijn allemaal politieke vragen. Maar dat zijn de kwesties over de vraag of mensen zonder verblijfsvergunning recht hebben op eten ook. Of de vraag of de SGP, als vrouwendiscriminerende partij, subsidie mag krijgen van de overheid.¹⁴ Of de vraag of een partij die zich uitspreekt voor pedoseksuele relaties, verboden mag worden.¹⁵ Of de vraag of Nederland verantwoordelijk is voor wat er in Srebrenica gebeurd is.¹⁶ Allemaal vragen met zowel politieke als juridische kanten. Moet de rechter zich in al deze zaken onthouden van het doen van een uitspraak? Dan was er geen bed, bad, brood opvang geweest en had de SGP nog steeds vrouwen geweigerd.

Bovendien, ten tweede, gaat het over mensenrechten. Mensenrechten zijn er om de burger te beschermen tegen de overheid (en elkaar). Mensenrechten vormen de ondergrens van onze beschaving.

Als de politiek niet uit een belangrijk probleem komt, of ligt te slapen, is het aan de rechter om in te grijpen. Niet om het werk van de politiek te gaan doen, maar wel om de ondergrens vast te leggen.

---

¹¹ Een zaak die ook door PILP ondersteund is, middels een opiniebrief. Lees hier meer over de uitspraak van het Hof in deze zaak: <http://www.prakkendoliveira.nl/nl/nieuws/hof-den-haag-staat-moet-afluisteren-advocaten-stoppen/>

¹² <http://deeplink.rechtspraak.nl/uitspraak?id=ECLI:NL:CRVB:2014:4178>

¹³ <http://www.nrc.nl/handelsblad/2015/07/31/urgenda-is-gevaar-voor-rechtsstaat-1519717>

¹⁴ <http://www.njcm.nl/site/jurisprudentie/show/54>

¹⁵ <http://www.volkskrant.nl/binnenland/hoge-raad-verbiedt-pedovereniging-martijn~a3637607/>

¹⁶ <https://www.rechtspraak.nl/Organisatie/Hoge-Raad/Nieuws/Pages/Staat-aansprakelijk-voor-dood-drie-moslim-mannen-Srebrenica.aspx>

Een belangrijk voorbeeld: er was een uitspraak van de Hoge Raad en het Europees Comité Sociale Rechten nodig om te zorgen dat er in Nederland geen kinderen zonder verblijfsvergunning meer 'geklinkerd' werden.¹⁷ Sindsdien krijgen alle gezinnen opvang en is hier politiek consensus over. Kinderen op straat zetten: dat is onbeschaafd, maar er was wel een rechter nodig om de overheid hieraan te helpen herinneren.

Wat erg goed is aan de Klimaatzaak, is dat Urgenda dit duidelijk gezien heeft. Er is gevraagd aan de rechter om de ondergrens vast te leggen. Om vast te leggen dat de overheid een zorgplicht heeft en ervoor moet zorgen dat ook onze kleinkinderen nog zonder roeiboot naar school moeten kunnen. Urgenda, en de rechtbank, herinnerden de overheid aan de eerder door hen gemaakte klimaatafspraken en aan de zorgplicht die voortvloeit uit de mensenrechten.

Hoé de overheid vervolgens invulling moet geven aan die afspraken en die zorgplicht: dat is aan de politiek.

Afsluitend nog een opmerking over de Klimaatzaak. Ik ben eigenlijk wel blij dat de Staat in hoger beroep is gegaan.

Worst case scenario was geweest dat ze zich juridisch hadden neergelegd bij de uitspraak, om er vervolgens politiek niets mee te doen.

Een hoger beroep en hopelijk daarna nog een cassatie en een Europese Rechtsgang, zullen jarenlang voor aandacht blijven zorgen voor de campagne van Urgenda en anderen.

Er zal nog meer en serieuzer gepraat worden over de mensenrechtelijke verplichtingen en de zorgplicht voor de overheid en over het probleem van Klimaatverandering.

Dat draagt er dan hopelijk aan bij dat steeds meer burgers hun irreële angst voor vluchtelingen en moslims gaan verwisselen voor de reële angst voor Klimaatverandering en de gevolgen daarvan. En dat zorgt er dan hopelijk voor dat de media en de politiek Klimaatverandering nog serieuzer gaan nemen, waardoor de Klimaatzaak echt als het meest geslaagde Nederlandse voorbeeld van strategisch procederen de geschiedenisboeken in zal gaan.

---

¹⁷ <http://www.defenceforchildren.nl/p/140/2506/hoogste-rechter-beslist%3A-kinderen-niet-op-straat-zetten>